



Törékeny és átlátszó

Az üveg a néprajzi
gyűjteményekben

Néprajzos Muzeológusok Országos Találkozója
Szeged, 2024. október 16-18.

Az üveg nemcsak átlátszó, de sok tekintetben láthatatlan is – mármint a néprajzi muzeológia számára. Ennek több oka is van. Az üvegből készült tárgytípusok eleve későn kerültek be a sokáig csupán az archaikus jelenségekre összpontosító néprajzi gyűjteményekbe. Bátky Zsigmond Útmutató néprajzi gyűjtemények szervezésére című kézikönyvében közölt több mint háromezer tárgy között például mindössze három készült üvegből: egy vászonsimító, egy gyertyaöntő forma és egy tükör. Gyári termékek lévén az üvegtárgyak készítése technikája a néprajztudomány számára érdektelen volt, s használatára is kevés figyelem esett, még ha hagyatékok részeként be is került egy-egy szódás- vagy befőttesüveg a gyűjteményekbe. Mire a figyelem ennek az anyagtípusnak a muzealizálására irányulhatott volna, már rohamléptekkel tünedezett el a háztartásokból, s váltotta föl a műanyag. Néprajzi kutatása is későn kezdődött, csupán az 1980-as években. E sajátos körülmények ellenére is változatos tárgytípusokkal képviselteti magát az üveg a múzeumi gyűjteményekben a karácsonyfadíszről az éjjeliedényig, a türelemüvegtől a borospalackig. Mit kezdünk hát velük?

Első lépésként mindenestre vegyük észre őket, még mielőtt összetörnek! Csodálkozzunk rájuk, gondoljuk végig, kik mikor, miért, hogyan készítették és használták, milyen jelentések, sorsok, ambíciók kapcsolódtak hozzájuk.

A továbbképzés célja, hogy ebben segítsen. Felkért szakértők, alkotóművészek és a múzeumokban dolgozó néprajzos szakemberek tudásmegosztása segítségével tekintjük át az üveg alapanyagú hétköznapi tárgyak és épületelemek múzeumi feldolgozásának tapasztalatait és vázoljuk fel a néprajzi gyűjtemények fejlesztésében / feldolgozásában előttünk álló lehetőségeket.

Október 16. szerda

12.00–13.30 Köszöntők

VINCZE MÁTÉ (Közgyűjteményekért és Kulturális Fejlesztésekért Felelős Helyettes Államtitkár, KIM)

FOGAS OTTÓ (múzeumigazgató, Móra Ferenc Múzeum)

KEMECSI LAJOS (főigazgató, Néprajzi Múzeum)

Nyitó előadás

VERES LÁSZLÓ (néprajzkutató): *A parasztüveg mint népművészeti tárgy*

13.30–14.30 Kávészünet szendvicsekkel

14.30–16.00 Gyűjtemények, tárgytípusok, kutatások | előadások

A néprajzi gyűjtemények üveg alapanyagú műtárgyai elsősorban nem raktártechnológiai, hanem inkább muzeológiai szempontból jelentenek kihívást, amennyiben önállóan ritkán képezték / képezik tárgyát múzeumi gyűjteményfejlesztési, muzeológiai koncepcióknak. Néprajzi vagy népművészeti tárgyak-e egyáltalán vagy csak az életmód reprezentánsai? Melyek a gyűjtés, a bemutatás, az interpretáció alkalmi, módjai? Mennyire vigyázunk rájuk? Mit mutat az üvegtárgyak, üveggalériák története, mi a sorsuk a gyűjteményekben? Miben speciális a gyűjtésük, bemutatásuk egy szabadtéri néprajzi múzeumban, egy olyan város múzeumában, ahol nagyműltű üveggár működött, esetleg nemzetközi vagy kerámiagyűjtemény részeként?

BÁRKÁNYI ILDIKÓ (Móra Ferenc Múzeum, Szeged):

Üvegtárgyak a Móra Ferenc Múzeum Néprajzi gyűjteményében

BULCSU LÁSZLÓ (Néprajzi Múzeum):

Mostoha tárgytípus-e a Néprajzi Múzeum gyűjteményében az üveg?

BATÁRI ZSUZSANNA (Szabadtéri Néprajzi Múzeum):

Üvegek a gyűjteményben – a gyűjtés, megőrzés, bemutatás és értelmezés szempontjai a Szabadtéri Néprajzi Múzeum esettanulmánya alapján

MÁTÉ GYÖRGY (Dornyay Béla Múzeum):

Üvegváros. A salgótarjáni Dornyay Béla Múzeum üveggyűjteménye és látványraktára

BODNÁR MÓNIKA (Herman Ottó Múzeum):

Hová tűntek az üvegek a gyűjteményből?

Moderátor: GRANASZTÓI PÉTER (Néprajzi Múzeum)

16.00–16.30 Kávészünet

16.30–17.10 Archivális források az üvegtárgyak társadalomtörténeti kontextusának kutatásában | előadások

A hozománylevelek és a hagyatéki leltárak példáin keresztül kapunk ízelítőt arról, hogyan segíthetik a muzeológusok munkáját az írott források. Vajon milyen tárgytípusok fordulnak elő bennük? Az összeírások készítői megkülönböztették-e a tárgyakat anyaguk alapján? Vajon az üveg a 19. században elérhetetlen árú luxuscikk volt? Milyen különbségeket mutat az üvegtárgyak előfordulása térben, időben, társadalmi rétegenként? Elég egy forrástípus elemzése, vagy több forrás együttes vizsgálata szükséges egy vidék üveghasználatának kutatásához?

SZŐCSNÉ GAZDA ENIKŐ (Székely Nemzeti Múzeum):

Üvegek a székelyföldi hozománylevelekben

GRANASZTÓI PÉTER (Néprajzi Múzeum):

Az üveges almáriumtól a savanyúvizes üvegig. A 18-19. századi üveghasználat kutatása hagyatéki leltárak segítségével

Moderátor: KEMECSEI LAJOS (Néprajzi Múzeum)

17.30–18.30 Aktualitások, új néprajzi kiállítások, új állandó kiállítások néprajzi anyagai, sikerek és kudarcok, problématérkép, kritika | fórum

TÓTH ARNOLD (Herman Ottó Múzeum):

Folk Complex – a miskolci Barna-gyűjtemény legújabb fejleményei

GECSE ANNABELLA (Damjanich János Múzeum):

Egy katalógus tanulságai. Tárgytörténetek, gyűjteményi tendenciák a leltárkönyv mögött.

MÉSZÁROS MÁRTA (Kiskun Múzeum):

Fejlesztések a Kiskun Múzeumban - eredmények és tapasztalatok

KEMECSI LAJOS (Néprajzi Múzeum):

A Néprajzi Múzeum új állandó gyűjteményi kiállítása

BERÉNYI MARIANNA (Néprajzi Múzeum):

Etnográfia a fejekben – Milyen „néprajz”-kép él a fiatal generációk tudatában? Egy kommunikációs célú látogatókutatás tapasztalatai

Moderátor: TAKÁCS GERGELY (Móra Ferenc Múzeum)

19.30 Fogadás

Október 17. csütörtök

9.30–10.30 Üveg a népi építészetben | előadások

A falusi építészetben az ipari eredetű üveg a városi, illetve a magasépítészeti formákat követte. Mennyire volt az üvegnek gyakorlati, illetve díszítő szerepe? Hogyan jutunk el a hutákban készült ólomüveges megoldástól a szecesszió hatását mutató üvegekig? Hogyan nyert teret az üveg a 20. század második felében a lakóházak és a nyaralók tereiben? Milyen, speciálisan az üveg épületelemeket érintő állományvédelmi kihívásokkal kell szembenézniük a szakembereknek a tájházakban és a regionális szabadtéri gyűjteményekben?

BUZÁS MIKLÓS (Szabadtéri Néprajzi Múzeum):

Üveg a népi építésben – az üvegcsúrtól a mart üvegig

NÉMETH SZANDRA (Szabadtéri Néprajzi Múzeum):

Kemencefenék, ólomüveg, veranda

KMELLÁR VIKTÓRIA (Savaria Múzeum):

Üveg a népi építészetben – jelenkori mintavétel tájházak és regionális szabadtéri gyűjtemények körében

Moderátor: **SÁRI ZSOLT** (Szabadtéri Néprajzi Múzeum)

10.30–10.50 Kávészünet

10.50–12.30 Háztartás és lakáskultúra, klasszikus és kortárs előadások és referátumok

Az üvegből készült használati eszközök és dísz tárgyak a 19. század végétől a köznépi háztartásoknak is részei voltak. Az előadások ezek közül emelnek ki néhány tárgytípust, elsősorban a készítés és használat szempontjaira fókuszálva. A múzeumi gyűjteményekből vett példák ugyanakkor sajátos kérdéseket is felvetnek, mint például a hagyatékból bekerülő üvegedények ijesztő sokasága, az azonosítást segítő képes árjegyzékek és egyéb dokumentumok forrásként való felhasználása, a parasztházak tisztaszobáinak sérült kincsei, a monografikus kiállítás műfaja, mely széles művelődéstörténeti áttekintésre is lehetőséget nyújt.

PETERDI VERA (néprajzkutató) – **KISS EMÍLIA** (Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum):

Üvegek reggeltől estig. Üvegből készült használati tárgyak a modern korban

SEDLMAYR KRISZTINA (Néprajzi Múzeum):

Üvegeképek – a műhelyben, a falon, a gyűjteményben

LIPÉCZNÉ KARSAI HENRIETTA:

Szentséges üvegek. Válogatás a Laczkó Dezső Múzeum üvegtárgyaiból

VARRÓ ÁGNES (Szent István Király Múzeum):

Visszapillantó: A bűvös tükör – fejezetek a tükör kultúrtörténetéből.

Egy kiállítás születése és tanulságai 30 év távlatából

FÜLÖP ZOLTÁN OTTÓ tudományos munkatárs

(Gál Ferenc Egyetem, Teológiai Kar, Egyháztörténeti Kutatócsoport):

Szikvizes üvegek az esztétikum és a funkcionalitás tükrében

Moderátor: VERES LÁSZLÓ (néprajzkutató)

12.30–13.30 Ebéd

13.30–14.40 A magyarországi üvegművesség, mint szellemi kulturális örökség | panelbeszélgetés

A magyarországi üvegművesség 2021 óta szerepel a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékén, az UNESCO Kormányközi Bizottsága pedig a tavalyi évben, 2023-ban fogadta el a számos európai ország által felterjesztett kézműves üvegyártásról szóló multinacionális felterjesztést. Mindezek következtében az üveg és a hozzá kapcsolódó komplex tárgyi, technikai, művészeti, illetve ipartörténeti hagyomány hivatalosan is bekerült a kulturális örökség intézményrendszerébe. Ezáltal adott a lehetőség, hogy az üveget egy újabb nézőpontból közelítsük meg.

Résztevők: POLYÁK JÁNOS egyetemi docens, Ferenczy Noémi-díjas iparművész (Soproni Egyetem, Faipari Mérnöki és Kreatívipari Kar, Kreatívipari Intézet), PATTANTYÚS GERGELY üvegtervező iparművész (Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Tárgyalkotó Szak, Üveg szakspecialitás vezető), HEFTER BRÚNÓ Galéria- és Stúdióvezető (Hefter Galéria és Stúdió)

Moderátor: DEBRŐDI BOGLÁRKA (Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság)

14.40–15.00 Kávészünet

15.00–16.00 Tárgy és történet | villámelőadások

Az esettanulmányok egy-egy tárgy, tárgytípus által felvetett kérdést, problémát, jelenséget dobnak be a "közös-be", elsősorban az üvegtárgyak társadalmi jelentéseire összpontosítva. Már néprajzi gyűjteménybe beemelt tárgyak éppúgy szóba kerülnek, mint a muzealizálás kapujában állók vagy olyanok, amelyek nem is léteznek, legalábbis nem üvegből...

TERENDI VIKTÓRIA (Tornyai János Múzeum):

Kettő a sok közül, avagy egy porciós és egy kracherlis üveg esete

MÉRI EDINA (Gróf Esterházy Károly Múzeum):

Műalkotás és reklám - üvegből készült hamutartók

GYANÓ SZILVIA (Thury György Múzeum):

Pálinkahűtő az üvegyárból. Egy tárgy - több nézőpont

FÖLDESSY EDINA (Néprajzi Múzeum):

Újrahasznosított üveg Ghánában: palackból gyöngyök

FOSTER HANNAH (Néprajzi Múzeum):

Az üveg hiánya. Gazdagság, misztikum és leleményesség

HONTI DORKA (Katona József Múzeum):

Közelítések a Kádár-korszak tárgyi kultúrájához – avagy hogyan tekintsünk az irodában talált márkajelzett üvegpoharakra?

KASZA DÁNIEL (katona József Múzeum):

A pincétől a kredencig - Üvegek a kunsági, háztáji borászatban

ZATYKÓ VIVIEN–MÓSER TAMÁS (Néprajzi Múzeum):

Palántanevelés, melegágy, üvegház - elegendő-e fényképeken dokumentálni?

Moderátor: SCHLEICHER VERA (Néprajzi Múzeum)

16.00–16.30 Kávészünet

16.30–17.30 Műhelybeszélgetések, módszertani workshopok

Kedves Kollégák! Ebben a blokkban különösen számítunk aktivitásokra. Készüljetek kérdésekkel, problémákkal, konkrét tárgyakkal, fotókkal. Gondoljátok át azt is, hogy melyik téma érdekelne leginkább benneteket. Minden kollégának két témába lesz lehetősége bekapcsolódni.

1 | Üvegnegatívek, üvegdiák

A műhelymunka fókuszában a gyűjteményekben őrzött üveg alapanyagú fotografiai anyagok és ezek múzeumi szerepe áll. A megszólalók a korai néprajzi fényképezés lehetőségeiről, módszertanáról, eredményeiről hoznak példákat, de felvetünk tárolási, feldolgozási, illetve tudományos, társadalmi hasznosulási kérdéseket is.

BATA TÍMEA (Néprajzi Múzeum):

Két tonna üvegnegatív. A Néprajzi Múzeum vidéki fényképésműtermeinek gyűjteményéről

ILLÉS PÉTER (Savaria Múzeum):

Vasvármegyei üvegnegatívek a 20. század elejéről

VUKOV ANIKÓ (Móra Ferenc Múzeum):

Képek, perspektívák, szempontok a Móra Ferenc Múzeum üvegnegatívjain

VARGA JÁNOS (Beregi Múzeum):

Sphinx és ludak a legelőn – Szemléltető üvegdiák a Beregi Múzeumban

Moderátor: BATA TÍMEA (Néprajzi Múzeum)

2 | Az érzékeny üveg

Restaurálási, tárolási és tárgymozgatási tapasztalatok szakemberek bevonásával.

Közreműködnek: FORGÓ ERIKA, HAMAR EDINA restaurátorok (Néprajzi Múzeum, Móra Ferenc Múzeum)

3 | Üveg műtárgyak fényképezése

Az üvegek fényképezése nagyon hálás feladat, s egyben kihívás is, mert átengedik és vissza is verik a fényt. Ezt kell és lehet érzékeltetni a fényképen. A csillogás mértékét is lehet befolyásolni megfelelő világítással, polárszűrővel. A néprajzosok is tudnak kitűnő üvegfotókat készíteni optimális körülmények között, a múzeumi fotográfus pedig ahhoz ért, hogy a körülményeket optimalizálja.

Tapasztalatait megosztja: DÖMÖTÖR MIHÁLY fotóművész, a Móra Ferenc Múzeum nyugalmazott műtárgyfotográfusa

4 | Kompozit tárgyak

Mi a közös a kalotaszegi szoknyában, a turai menyasszonyi koszorúban, az ORION televíziókészülékben, a Kossuth imája faliképben és az 1912-ben Doroszlón eltett meggybefőttben? Egyrészt az, hogy múzeumi műtárgyak, másrészt, hogy nyomokban üveget is tartalmaznak. Milyen etnográfiai és társadalmi többletjelentést kölcsönöz az üveg ezeknek a textil-, fa- papír alapanyagú tárgyaknak? A polgárosodás és a modernizáció csalhatatlan jele-e az üveg jelenléte vagy éppen ellenkezőleg: a parasztosság fontos kelléke? Hogyan írjuk le, hogyan tároljuk ezeket a tárgyakat? Elszakadhat-e a kép a kerettől és az üvegtől vagy mindhárom egyaránt fontos a tárgy integritása és jelentései szempontjából?

Közreműködnek: BUDAVÁRI VERONIKA, FÜLÖP HAJNALKA, MOLNÁR TAMÁS, LACKNER MÓNICA, SCHLEICHER VERA (Néprajzi Múzeum)

17.30 Zárszó

SZENDE LÁSZLÓ (főosztályvezető, Kulturális és Innovációs Minisztérium, Közgyűjteményi Főosztály)

17.40 Szecessziós séta a városban | alternatív program, korlátozott létszámmal

19.00 Vacsora és baráti találkozó

OKTÓBER 18. PÉNTEK

Tárlatvezetések és séták a Móra Ferenc Múzeumban és szegedi kulturális örökség helyszíneken:

Móra Ferenc Múzeum: új néprajzi állandó kiállítás

Fekete Ház: Zoltánfy István festőművész kiállítása

Dóm Látogatóközpont

Dömötör-torony

Napfényműterem (Anno 1872)

Alsóváros: ferences látogatóközpont, templom és tájház (egyéni szervezésben)



Szücsné Juhász Juliska:
Fiatal férfi
Kunmadaras, 1910-es évek
NM F 21124

„A sörösüveg [...] mint háttér jelenik meg, melyen keresztül átnézek, azért, hogy megláthassam a sört. Az eszköz eltűnik az előtérből, az kerül oda, melyre az eszköz hat. Ha ez utóbbi hiányzik, az eszköz, az üveg újból a figyelem előterébe kerülhet: mint például fölös, eltávolítandó tárgy, kidobható darab vagy megvizsgálandó dolog. Ez utóbbi esetben az üvegben esetlegesen meglévő sör kerül előtérbe.”

Wilhelm Gábor:
Az üveg meg a sör. A dolgok hétköznapi fenomenológiája (részlet)
MaDok-füzetek 3.



Néprajzi Múzeum
Museum of Ethnography

